

УДК 372.881.111.1:37.02

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.66-2.23>

I. О. Сімкова

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ АНГЛОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ГОВОРІННЯ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ В УМОВАХ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

Статтю присвячено дослідженню особливостей навчання англomовного професійно орієнтованого говоріння майбутніх лікарів в умовах полікультурного середовища. Проаналізовано праці вітчизняних і зарубіжних фахівців із питань теорії полікультурної освіти, навчання в полікультурному середовищі тощо. Розглянуто навчання англomовного професійно орієнтованого говоріння українських студентів та студентів-іноземців, які навчаються в медичних закладах вищої освіти крізь призму культурологічного та міждисциплінарного підходів. Наведено визначення англomовної професійно орієнтованої комунікативної компетентності майбутніх лікарів і полікультурного середовища. Визначено, в чому полягає унікальність полікультурного середовища. Описано етапи (мотиваційний, когнітивний, операційний, самовираження) процесу формування англomовної професійно орієнтованої компетентності майбутніх лікарів в умовах полікультурного середовища. Уточнено ключові принципи культурологічного та міждисциплінарного підходів. Схарактеризовано ключові аспекти сучасного розвитку медицини в Україні, як-от розширення зовнішніх зв'язків, актуалізація міжнародного професійного спілкування та інтенсивний розвиток англomовної професійно орієнтованої комунікації для медичних спеціальностей, за якими часто стоять соціокультурні явища.

Під час дослідження доведено, що ефективному навчанню англomовного професійно орієнтованого говоріння майбутніх лікарів в умовах полікультурного середовища сприяє застосування культурологічного і міждисциплінарного підходів, оскільки вони забезпечують ефективну міжкультурну взаємодію шляхом розвитку у студентів-іноземців та українських студентів здібностей до міжкультурного діалогу із представниками інших культур; оволодіння інтегративними, когнітивними і комунікативними навичками і вміннями дає змогу студентам-іноземцям та українським студентам усвідомити себе рівноправними членами полікультурної спільноти.

Ключові слова: англійська мова, професійно орієнтоване говоріння, полікультурне середовище, майбутні лікарі, особливості навчання.

Постановка проблеми. У сучасну епоху глобалізації суспільства, коли стрімко збільшується потік медичної інформації іноземною мовою, зокрема англійською, сеанси телемедицини стають реальністю, в повсякденній медичній практиці використовуються передові зарубіжні технології та методи діагностики і лікування, а навички і вміння володіння комп'ютером та знання мережі Інтернет для лікарів стали не менш важливими, ніж навички і вміння володіння стетоскопом, необхідним компонентом професійної діяльності майбутніх лікарів, здатних ефективно працювати в умовах міжнародної професійної спільноти, стає володіння англomовною професійно орієнтованою компетентністю.

Завдяки змінам політичної й економічної ролі нашої держави на міжнародній арені зростає кількість іноземних громадян, які обирають заклади вищої освіти (ЗВО) України з метою опанування фаху. Зазвичай, заняття з фахових предметів для іноземних студентів проводиться іноземною

мовою в окремих групах, у той час як навчання англійської мови майбутніх фахівців загалом і майбутніх лікарів зокрема здійснюється у групах разом з українськими студентами. Таким чином, навчання англійської мови для професійного спілкування (АМПС) майбутніх лікарів відбувається в умовах полікультурного середовища. Тому перед викладачами англійської мови для професійного спілкування постає питання пошуку оптимальних шляхів навчання англomовного професійно орієнтованого говоріння майбутніх лікарів у полікультурному соціумі. Високий рівень іншомовної професійної підготовки майбутніх лікарів сприятиме успішній соціалізації в різних сферах професійної діяльності.

У професійній діяльності майбутніх лікарів навички і вміння працювати в умовах полікультурного середовища відіграють особливу роль, тому що від культури спілкування залежить ступінь встановлення міжособистісного контакту з пацієнтом, що впливає як на процес, так і на результат

лікування. Високий рівень володіння англійською мовою для професійного спілкування як для іноземних студентів-медиків, так і для українських є не лише необхідною умовою засвоєння спеціальності, але й важливою професійною якістю фахівця. Майбутнім лікарям під час проходження практики доводиться спілкуватися із пацієнтами різної статі, віку, національності й соціального стану. Вміння почути, зрозуміти і вести діалог не лише державною, але й іноземною мовою, зокрема англійською, допомагає майбутнім лікарям встановлювати довірчі відносини з пацієнтами різних національностей [13]. Останнє вимагає високого рівня сформованості як іншомовної комунікативної компетентності, що дає змогу здійснювати спілкування в різних комунікативних ситуаціях, так й іншомовної професійно орієнтованої компетентності, що є поєднанням знань, навичок і умінь, необхідних для вирішення комунікативних завдань у сфері професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз праць вітчизняних і зарубіжних фахівців показав, що питання щодо теорії полікультурної освіти і виховання (О. Джурицький, J. Banks), місця освіти в культурі й навчання в полікультурному середовищі (А. Арнольдс, М. Бахтін, J. Soars, P. Strevens тощо) активно розробляються. Особливості процесу навчання майбутніх лікарів (як вітчизняних, так і зарубіжних студентів) в аспекті підвищення рівня їхньої іншомовної професійно орієнтованої компетентності (Є. Берднікова, В. Куриленко тощо), формування іншомовної компетентності майбутнього фахівця медичного профілю (Г. Архіпова) не залишилися поза увагою методистів.

Теоретичною базою дослідження є: науково-обґрунтовані положення, що розкривають культурознавчі аспекти іншомовної освіти (І. Бім, Є. Верещагін, В. Сафонова, Е. Соловова тощо) і полікультурний підхід до реалізації навчання іноземних мов в контексті міжкультурної парадигми (А. Баранов, Н. Баришніков, І. Халєєва К. Gatehouse тощо); положення про полікультурну спрямованість освіти в сучасній вищій школі (В. Біблер, Л. Веденіна тощо).

Мета статті. Метою статті є дослідження особливостей навчання англомовного професійно орієнтованого говоріння майбутніх лікарів в умовах полікультурного середовища крізь призму культурологічного та міждисциплінарного підходів.

Для досягнення поставленої мети використані теоретичні методи, наприклад, критичний аналіз наукової літератури з методики навчання англійської мови для професійного спілкування, педагогіки, психології та культурології стосовно досліджуваного питання.

Виклад основного матеріалу. Нині в різних сферах міжнародної взаємодії відбувається розви-

ток міжкультурного діалогу. У галузі освіти дедалі більше уваги приділяється розробці концепції полікультурної освіти. Ці два процеси зумовлюють необхідність володіння фахівцями будь-якого профілю іноземною мовою, зокрема англійською, на високому рівні.

Англомовні навички і вміння в професійно орієнтованому говорінні майбутніх лікарів визначаються специфічними особливостями їхнього спілкування: різноманітний контингент (зарубіжні колеги, пацієнти та члени їх родин тощо), особлива спрямованість професійної інформації, використання специфічної медичної лексики, необхідність неухильного виконання лікарської етики. Ми підтримуємо думку зарубіжних науковців [14; 15], що формування англомовної професійно орієнтованої компетентності в майбутніх лікарів в академічних групах, де наявне полікультурне середовище, має здійснюватися у поєднанні з вивченням культурологічних аспектів іншомовної реальності.

Разом із тим визначається недостатня кількість педагогічних праць, присвячених дослідженням нових засобів, методів, підходів, форм і умов розвитку англомовної професійно орієнтованої компетентності майбутніх лікарів (як вітчизняних студентів, так і студентів-іноземців). Таким чином, *актуальність* досліджуваної тематики визначається недостатньою розробленістю в науково-методичній літературі питань навчання англомовного професійно орієнтованого говоріння майбутніх лікарів в умовах полікультурного середовища.

Беручи до уваги основні положення медичної реформи, що відбулася в Україні, сучасним фахівцям лікарської справи, окрім глибоких фахових знань, необхідний досвід роботи з інформаційними технологіями, розвинені комунікативні навички і вміння, високий рівень володіння англійською мовою для професійного спілкування. Реалізація освітньої функції англійської мови в медичних закладах вищої освіти надає змогу майбутнім лікарям отримувати необхідну професійну інформацію не тільки з вітчизняних, але й зарубіжних джерел, що особливо важливо для формування їхньої професійної компетентності.

Медицина є однією зі сфер наукової діяльності, де міжнародний обмін знаннями ведеться досить широко й успішно спілкування вимагає від фахівців особливої уваги до англомовного професійно орієнтованого мовлення фахівця, його особистості та культури загалом [1].

На сучасному етапі розвиток медицини в Україні характеризується розширенням зовнішніх зв'язків, актуалізацією міжнародного професійного спілкування та інтенсивним розвитком англомовної професійно орієнтованої комунікації для медичних спеціальностей, за яким часто стоять соціокультурні явища, що відображають факти громадського та наукового життя іншо-

мовної культури. І хоча тісний зв'язок мови і культури є фактом загально визнаним і незаперечним, проте вивчення культурологічних аспектів іноземної мови для професійного спілкування, а також впливу полікультурного середовища на навчання іноземної мови для професійних цілей не проводилося. У вивчення загальної англійської мови традиційно входить розгляд питань із лінгвокраїнознавства, які включають географічне становище і клімат країни, її побут, економіку і культурні традиції, особливості національного характеру і політичного устрою. Культурологічний аспект вивчення загальної англійської мови передбачає знайомство зі специфікою поведінки, відносинами і організацією різних видів діяльності індивідів у соціумі [5]. Однак варто зазначити, що культурологічні аспекти лінгвістики вивчаються переважно в межах застосування загальних основ іноземної мови або з метою підготовки лінгвістів, філологів та інших представників гуманітарних наук.

У широкому розумінні англійська професійно орієнтована комунікативна компетентність – це міра залучення особистості (фахівця) до професійно орієнтованої комунікативної діяльності. За таких умов розглядається нова парадигма вищої освіти як процесу, що сприяє розвитку професійної культури й етики майбутніх лікарів. Змінюється і контекст викладацької діяльності, вона дедалі більше визначається ціннісними позиціями, дедалі більшою увагою до розвитку професійної й духовної культури студентів.

Культурологічний підхід до навчання англійської мови для професійного спілкування майбутніх лікарів в умовах полікультурного середовища забезпечує формування культурної компетентності, яка включає: знання про часто вживану загальномовну лексику, що має інше значення в медичному контексті, політично коректне використання лексичних одиниць і наявність важливих для професійної сфери фонових знань та реалій іншої культури.

Низка науковців (С. Баришнікова, В. Сафонова, С. Тер-Мінасова) у своїх працях говорять про важливість культурологічного підходу під час навчання англійської мови для професійних цілей.

С. Тер-Мінасова підкреслює необхідність вивчення іноземної мови в поєднанні зі світоглядом і культурою народів [8, с. 28]. Знання реалій необхідне для правильного розуміння явищ повсякденної дійсності студентів іноземців, вивчення і розуміння світогляду студентів іноземців допоможе викладачу АМПС зрозуміти особливості їхньої поведінки й ефективно організувати процес навчання у полікультурному середовищі.

Культура, будучи продуктом людської думки і діяльності, включає досвід і норми, що визначають і регламентують життя особи, її ставлення до різних реалій [11]. У 1990 р. була створена спе-

ціальна професійна організація – Національна асоціація мультикультурної освіти (National Association for Multicultural Education – NAME), за підтримки якої діють дослідні інститути, наукові асоціації, які щорічно проводять національні і міжнародні форуми й конференції з проблем полікультурної освіти.

Унікальність полікультурного середовища полягає в тому, що питання іншомовної освіти мають розглядатися через призму міжкультурної комунікації. Полікультурне середовище являє собою міжкультурний і міжмовний простір, в якому взаємодіють представники різних мов і культур, що вимагає регулювання культурно-мовних контактів [5; 9].

У широкому розумінні застосування культурологічного підходу визначається й тим, що культура впливає на всі галузі духовного і професійного життя особистості. Ключовими принципами такого підходу під час підготовки майбутніх лікарів є принципи гуманізму, цілісності та інтеграції [9]. Особливо слід підкреслити значимість загальної культури особистості, що є, в межах цього підходу, професійною основою підготовки майбутніх лікарів.

Фахівці з методики навчання загалом (Dudley-Evans T., St. John M. J.), а також ті, що навчають майбутніх лікарів (Н. Кучерява, Т. Губа), вважають істотним і обов'язковим розмежування загальної англійської мови (General English) і англійської мови для професійного спілкування (English for Specific Purposes), засобами якої здійснюється навчання професії. Зазвичай на початковому етапі навчання домінує загальна англійська мова, на основі якої здійснюється поетапне включення майбутніх лікарів у професійно орієнтовану комунікацію [6; 10]. Така послідовність навчання зумовлена тим фактом, що англійська комунікативна компетентність є феноменом відкритого типу, тому вона постійно розвивається. У багатьох випадках на практиці навчання загальної англійської мови обмежується сталими виразами і кліше, що забезпечують елементарні побутові потреби. Це призводить до необхідності постійного звернення до навичок і вмінь англійської мови для професійного спілкування з метою збагачення первинних комунікативних навичок і умінь професійною спілкування [12].

Під час навчання англійської професійно орієнтованої мови майбутніх лікарів у полікультурному середовищі варто звертати увагу на базові елементи культури студентів іноземців, що виступають її критеріями. Відомо, що поведінка особи у соціумі визначається традиціями, системою цінностей, переконань і моральних норм, що передаються із покоління в покоління. Поведінка особи значною мірою зумовлена регулятивною функцією культури, яка виявляється також у міжкультурній та міжособистісній взаємодії [2; 4].

Отже, заняття з іноземної мови для професійного спілкування в умовах полікультурного середовища мають будуватися з урахуванням традицій і норм культурного середовища студентів-іноземців та українських студентів. Залучення культурологічних компонентів під час занять з АМПС необхідне для ефективного формування навичок і вмінь говоріння майбутніх лікарів в умовах полікультурного середовища.

Навчання англійської мови для професійного спілкування майбутніх лікарів в умовах культурологічного підходу покликане забезпечити: розвиток здібностей до міжкультурного діалогу із представниками інших культур; оволодіння інтегративними, когнітивними і комунікативними навичками і вміннями, що дає змогу студентам-іноземцям та українським студентам усвідомити себе рівноправними членами полікультурної спільноти.

Проблема особистісних якостей майбутніх лікарів завжди тісно поєднана із розумінням специфіки їхньої професійної діяльності. У працях науковців (Т. Бірюкова, К. Зорін, Н. Кучерява, Г. Лернер, Р. Ловелл тощо), присвячених психолого-педагогічним аспектам підготовки майбутніх лікарів, зазначається, що це одна з небагатьох професій, де є настільки осмислена моральна цілеспрямованість у межах професійної діяльності. Професіоналізм лікаря уособлюється в таких особистісних якостях, як здатність будувати довірливі відносини з пацієнтами, милосердя, відповідальність, повага до особистості пацієнта, вміння враховувати весь комплекс його суб'єктивних переживань, пов'язаних із хворобою, здатність піклуватися про життя і здоров'я пацієнта, творчо підходити до діагностики та лікування тощо [3].

Англомовне професійно орієнтоване говоріння майбутніх лікарів у полікультурному середовищі містить культурно зумовлені компоненти, тому його вивчення вимагає *міждисциплінарного підходу*, що об'єднує знання з галузі лінгвістики, культурології, країнознавства, психології, медицини, етики тощо.

В. Сафонова говорить про необхідність соціокультурної освіти як важливої складової частини навчання іноземної мови для професійних цілей. Таким чином, застосування міждисциплінарного підходу під час навчання англійської мови для професійного спілкування має поєднувати в собі не лише знання, навички і вміння АМПС у поєднанні із фаховими знаннями, але й знання культурології. Міждисциплінарною основою для соціокультурної освіти є культурологія, оскільки вона надає знання про соціокультурний портрет студентів-іноземців, умови функціонування їхнього суспільства тощо [7, с. 103].

Процес формування англомовної професійно орієнтованої компетентності майбутніх лікарів в умовах полікультурного середовища нараховує

кілька етапів: мотиваційний, когнітивний, операційний, самовираження. Перший етап присвячено подоланню суперечностей між вимогами до володіння англомовною професійно орієнтованою компетентністю майбутніх лікарів і усвідомленням власних можливостей у професійній діяльності; на другому етапі відбувається розширення знань з англомовного професійно орієнтованого говоріння в межах професійної галузі та формування ціннісного ставлення до професійної діяльності; третій етап поєднує сформованість базових англомовних навичок і вмінь у професійній діяльності майбутніх лікарів із навчально-професійною діяльністю студентів та їхньою професійною спрямованістю; четвертий етап уособлює процес здійснення англомовного професійно орієнтованого говоріння з урахуванням індивідуальності, креативності, самобутності професійної особистості майбутніх лікарів [6].

Англійська мова для професійного спілкування, з одного боку, є інструментом отримання знань, а з іншого – виконує виховну функцію, спрямовану на формування англомовної професійно орієнтованої компетентності майбутніх лікарів, шанобливого ставлення до пацієнтів, які належать до інших культур і мають різні духовні та моральні цінності, на формування інтелектуального потенціалу особистості фахівця тощо. Навчання англійської мови для професійного спілкування в медичних ЗВО має за мету не лише формування англомовної професійно орієнтованої компетентності фахівців, які готові брати участь у міжкультурному професійно орієнтованому спілкуванні, здатні розуміти, аналізувати і використовувати іншомовну інформацію за фахом, але й використовувати АМПС як засіб інформаційної діяльності та засіб подальшої самоосвіти. Так, навчання АМПС сприяє реалізації сучасної мети освіти – виховання вискоєфективних фахівців, здатних до оперативного вирішення професійних завдань у полікультурному середовищі.

Висновки і пропозиції. Таким чином, в умовах розширення міжнародних контактів і гуманістичної спрямованості вищої освіти України практичне володіння англійською мовою для професійних цілей сприяє формуванню в майбутніх лікарів всебічно розвиненої, соціально активної особистості, що забезпечує їм можливості для встановлення культурних і професійних контактів, залучення до світової культури і загальнолюдських цінностей.

Активна участь нашої держави у різних міжнародних сучасних наукових проектах і програмах (TASIS, US AID тощо) вимагає від майбутніх лікарів володіння іноземною мовою для професійних цілей на високому рівні. З урахуванням особливостей розвитку комп'ютерної техніки і глобальної мережі Інтернет варто зазначити, що домінуючу роль серед інших впевнено відіграє англійська мова.

Застосування культурологічного і міждисциплінарного підходів під час навчання англомовного професійно орієнтованого говоріння майбутніх лікарів в умовах полікультурного середовища забезпечить здатність і готовність студентів-іноземців та українських студентів персоніфікувати себе як особистість, виявляти високі моральні якості щодо пацієнтів, володіти рефлексією і самоконтролем під час міжкультурної взаємодії. Подальшими розвідками в цьому напрямі можуть бути дослідження соціокультурних аспектів професійної діяльності майбутніх лікарів, оскільки з метою здійснення успішної міжкультурної взаємодії майбутнім лікарям необхідно володіти особливою етичною домінантою.

Список використаної літератури:

1. Алексеева Л.М., Мишланова С.Л. Медицинский дискурс: теоретические основы и принципы анализа. Пермь : Изд-во ПТУ, 2002. С. 121–126.
2. Барышникова С.Н. Формирование коммуникативной компетенции в системе обучения иноязычной речевой деятельности студентов медицинских вузов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Саратов, 2005. 245 с.
3. Бирюкова Т.И. Формирование личностных компетентностей студентов медицинского вуза в процессе изучения иностранного языка : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Ставрополь, 2008. 216 с.
4. Балицкая И.В. Мультикультурное образование в многонациональных странах (опыт США, Канады и Австралии). Монография. Москва : Прометей, 2007. 345 с.
5. Гачев Г.Д. Ментальности народов мира. Москва : ЭКСМО, 2008. 544 с.
6. Губа Т.И. Формирование профессиональной направленности студентов медицинского вуза в ситуациях билингвизма : дис. ... канд. пед. наук : 14.00.52. Волгоград, 2001. 139 с.
7. Сафонова В.В. Социокультурный подход к обучению иностранному языку как специальности : дис. ... док. пед. наук : 13.00.02. Москва, 1992. 672 с.
8. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. Слово / Slovo. Москва, 2000.
9. Banks J.A. Cultural Diversity and Education. In Foundations, curriculum, and education: Issues and perspectives. Boston : Allyn & Bacon, 2001. P. 195–214.
10. Dudley-Evans T., St. John M.J. Developments in ESP. A multi-disciplinary approach. Cambridge University Press, 1998. 317 p.
11. De Capua A., Wintergerst A. C. Crossing Cultures in the Language Classroom. The University of Michigan Press, 2004. 308 p.
12. Gatehouse K. Key Issues in English for Specific Purposes (ESP) Curriculum Development. *The Internet TESL Journal*. Vol. VII. No. 10, October 2001. URL: <http://itesli.org/Articles/Gatehouse-ESP.html>
13. Greenhalgh T. Medicine Today. Longman, Kagawa University, Japan, 2008.
14. Kohls R. Survival Kit for Overseas Living (4th ed). Yarmouth, ME, Intercultural Press, 2001. 181 p.
15. Samovar L., Porter R., McDaniel E. (eds). Intercultural Communication: a Reader (11th ed). Belmont, CA : Wadsworth, 2005. 496 p.

Simkova I. Peculiarities of training of English spoken interaction for specific purposes of future doctors in the multicultural context

Paper deals with the study of peculiarities of training of English spoken interaction for specific purposes of future doctors in the multicultural context. The papers of Ukrainian and foreign experts in the theory of multicultural education and teaching in a multicultural context are analysed. The training of English spoken interaction for specific purposes of Ukrainian and foreign students studying in medical higher schools was reviewed via cultural and multidisciplinary approaches. The definition of professionally oriented communicative competence of future doctors in English and multicultural context is given. The uniqueness of the multicultural context during training is determined. The stages (motivational, cognitive, operative, self-expression) of the developing of professionally oriented competence of future doctors in English in the multicultural context are described. The key principles of cultural and interdisciplinary approaches are clarified. Such key aspects of modern medical development in Ukraine as expansion of international relations, actualization of international professional communication, and intensive development of English language communication for medical purposes, which are often followed by socio-cultural phenomena are characterized,

The results of the study proved that the effectiveness of training of English spoken interaction for specific purposes of future doctors in the multicultural context is raised by the implementation of cultural and multidisciplinary approaches. As far as for foreign and Ukrainian students they provide effective development of intercultural interaction with the representatives from different cultures. Via discussed above approaches foreign and Ukrainian students get the integrative, cognitive and communicative skills and abilities that enabling them to become equal members of the multicultural society.

Key words: *English language, professionally oriented spoken interaction and production, multicultural context, future doctors, peculiarities of training.*